

A magyar nyelvű pedagógiai szakírás a Vajdaságban 1945-1990

© Györe Géza
Pannon Egyetem, Veszprém
gyore.geza@almos.uni-pannon.hu

A Balassi Intézet Campus Hungary elnevezésű felsőoktatási ösztöndíj oktatói rövid tanulmányútra elnyerésének köszönhetően és munkahelyem, a veszprémi Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar Neveléstudományi Intézet támogatásával kezdtem el *A magyar nyelvű pedagógiai szakírás a Vajdaságban 1945–1990* című kutatást. Nem nevezném sem pedagógiatörténeti sem oktatás és neveléstörténeti kutatásnak, mivel számos esetben a társadalom- és bölcsészettudományok más tudományágaival és diszciplínáihoz kapcsolódó kérdéseket is meg kell válaszolni. Ez a multi- és interdiszciplinaritás is a ma – általában – neveléstudományoknak nevezett tudományág egyik sajátossága. Ennek részletes kifejtése nem ezt a kutatás bemutató tanulmány témája.

Miért is kezdtem bele ebbe a témába? Vajdasági származásom csak személyes indítatásnak mondható. Szakmai szempontból azt tartom fontosnak, hogy bibliográfiai és tartalmi feltárássra kerüljenek Magyarország határain kívül magyar nyelven és magyar szerzők által más nyelven megjelent – a széles értelemben vett – pedagógiai szakírás témakörébe tartozó írások. Ha korszakalkotó pedagógiai rendszerek nem is születtek, az adott közösség pedagógiai, oktatási, nevelési gondolkodását hűen tükrözik ezek az írások. A jelölt korszak kutatás során nem egy alkalommal nehéz feladat, hogy a nagy mennyiségű ideológiai töltelék mögül kihámozni, meglegelni a valós pedagógiai célt, a rejtett üzenetet.

A kutatás tervben a kutatás célja a következőképpen határoztam meg: „...*a Vajdaságban 1945 és 1990 között megjelent magyar nyelvű pedagógiai folyóiratok bibliográfiai és tematikai feltárása. A későbbiek során összehasonlító kutatások keretében összevetésre kerül egymás között az egyes szomszédos országokban művelt magyar pedagógiai szakírás.*” Két kiadvány kéziratának elkészítését tervezem:

1. *A Vajdasági magyar pedagógiai irodalom bibliográfiája 1945-1990* – digitális adattár
2. *A Vajdasági magyar pedagógiai irodalom 1945-1990* – tanulmány.

A vajdasági magyar pedagógiai szakírás – publikációk periodikus kiadványokban

A kutatás első helyszíne Szabadka Városi Könyvtára volt. Jó választásnak bizonyult ez, mivel a jelzett könyvtár gazdag (ha nem is teljes) szerb és magyar könyv és periodikus kiadvány gyűjteményével és a számomra biztosított megfelelő munkakörülményekkel nagyban hozzájárultak a kutatás első fázisának sikeres megvalósításához. A kutatás témájához kapcsolódó eredeti dokumentumok részletes bibliográfiai feltárását és tárgyszavazását végeztem el. Szükséges és hasznos volt az eredeti dokumentumok kézbevétele, mert a másodlagos bibliográfiai közlések esetleges nyomdai hibái kiküszöbölhetők. Ugyanígy egyes periodikus kiadványok

teljes repertóriumra még el sem készült (Oktatás és Nevelés). A következő periodikus kiadványok teljes vagy részleges feldolgozása történt meg:

- ✓ *A Népoktatás* (1948-1956) című folyóirat teljes anyaga.
- ✓ *Oktatás és Nevelés* pedagógia szakfolyóirat minden megjelent számának összes közleménye (1973-1991) feldolgozásra került.
- ✓ *Létünk* Társadalmi, tudományos, kulturális folyóirat számaiban a pedagógia, oktatás, kétnyelvűség, iskolaügy stb. és a széles társadalmi közösség témájában megjelent közlemények, tekintet nélkül a közlemény műfajára (a lap indulásától, 1971-től 1990-ig).
- ✓ *Híd* 1945 és 1990 között megjelent évfolyamainak az oktatással, kétnyelvűséggel, iskolaüggyel, iskolai eseményekkel, versenyekkel foglalkozó közlemények tekintet nélkül a közlemény műfajára.

A feldolgozás a jelzett sorrendben történt, azt az elvet követve, hogy a szűkebb szakmai folyóirat anyaga megfelelő előkészítő információval szolgál a szélesebb társadalmi csoportot érintő kérdéseket taglaló periodikák feldolgozása előtt, mivel a megjelenés pillanatában aktuális oktatási, nevelési témákról elsősorban a pedagógiai szaklap értekezett. A más, társadalomtudományi kérdéseket taglaló lapok témái között elvétve található pedagógiai tematikájú elemző írás. A megjelentek is erős ideológiai nem egyszer agitatív céllal íródtak. A jelzett időszakban a *Létünk* folyóiratban összesen 97 a témába vágó publikáció született, míg a *Híd* esetében ez a szám 148. Ez az adat is, illetve a csak magyar nyelvű publikációkat megjelentetett szaklapok rövid élete is a téma elmélyültebb kezelésének hiányáról tanúskodik.

A folyóiratok tartalmi feltárásakor a hagyományos cikkről-cikkre lapozásos adatfelvétel technikáját alkalmaztam. A hagyományos cédulázás helyett az adatok szövegszerkesztő program segítségével kerültek rögzítésre. Csak a készülő bibliográfiához szükséges adatokat vettem fel, illetve szerzői névlistát készítettem. A folyóiratok bibliográfiai leírása megtörtént, figyelembe véve a lap főszerkesztőit, kiadóit illető változások messzemenő figyelembevételével.

Előttem álló feladat az ötnyelvű *Misao – Gondolat – Myšlienka – Gîndul – Dumka* szaklap (1975-től), amelynek magyar alcíme az induláskor: *Vajdaság SZAT oktatás-, tudomány- és művelődésügyi dolgozóinak lapja* volt, feldolgozása. Ugyanígy során néhány részben magyar nyelvű periodikus kiadvány magyar nyelvű cikkeinek adatait is fel kell még dolgozni. Ezek a: *Školski život* [Iskolai Élet] és az újvidéki *Bilten Zavoda za izdavanje udžbenika*. [Tankönyvkaidó Intézet Közlönye]. Ezek teljes évfolyamainak felkutatása (elsősorban magánkönyvtárakban) folyamatban van. Érdekes feladatnak ígérkezik a nem csak magyar nyelven publikáló vajdasági magyar pedagógiai szakírók szerb nyelvű publikációi adatainak összegyűjtése, hisz számos, a volt Jugoszlávia területén megjelenő szaklapban publikáltak (Metodički obzori, Pedagoška stvarnost, Školski vjesnik stb.)

A nem pedagógiai szaklapok és más periodikus kiadványokban megjelenő pedagógiai, oktatás és nevelési kérdéseket taglaló írások feldolgozásában nagy segítségemre volt egy tercier kiadvány, az 1970-től megjelenő *A jugoszláviai magyar irodalom bibliográfiája* éves kötetei, amelynek összeállítói az *anyanyelvi oktatás*, valamint a *magyartanítás idegen nyelvűeknek*, kérdéseivel foglalkozó publikációk adatait is beválogatta/beválogatja jegyzékébe.

A tárgyalt időszak szaklapjainak alapvető adatai

1948-ban indult a *Népoktatás* neveléstudományi szakfolyóirat a Vajdaság Autonóm Tartomány Kormányának Közoktatási Osztályának időszaki pedagógiai szaklapja. Főszerkesztője Kővágó László, majd 1949-ben Jánosi Gábor, 1950-től megszűnéséig pedig Brunet Elemér volt, ekkor már a Magyar Kultúratanács (1951–1953), majd a Vajdasági Pedagógiai Társaság (1953–1956) adta ki. Megszűnt 1956-ban. 1961-ben indult a Szabadkán a kétnyelvű *Školski život* pedagógiai folyóirat. Megjelent 1969-ig.

1973 decemberében indult az *Oktatás és Nevelés*, évente öt számmal 1000 példányban Újvidéken. Kiadója a Vajdaság Szocialista Autonóm Tartomány Pedagógiai Társasága és a szabadkai Pedagógiai Egyesülete. Első főszerkesztő: *Tóth Lajos*, a szabadkai Tanítóképző Főiskola igazgatója. Felelős szerkesztő: *Bodroguvári Ferenc*, főszerkesztő Tóth Lajos (1973-1977), Tagok: Berkes László, Brunet Elemér, Dávid András. A lap 1991-ben szűnt meg. A két funkció egyesítése után pedig Palusek Béla (1977-1988, Satai Pál (1988-1990), Savović Margit (1990-1991) jegyzi a lapot.

A vajdasági magyar pedagógiai szak- és módszertani könyvek

Valamivel egyszerűbb volt a helyzet a korszak megértéséhez szükséges szakkönyvek és a korszakban megjelent pedagógiai szakirodalom feltárása és elemzése. Köszönvén a jól szervezett könyvtárellátásnak, a korszak szinte minden magyar nyelvű szakkönyve megtalálható a szabadkai Városi Könyvtár állományában, így a pedagógiai irodalom is. Ugyanígy kézbe vehetők a kort elemző történelmi összefoglaló és részkérdéseket taglaló művei is. Bibliográfiai feltáró munkám során nagy segítség volt *Csáky Sörös Piroska: A jugoszláviai magyar könyv 1945–1970* című munkája. A jelzett időszak szinte teljes jugoszláviai magyar könyvtermésének részletes bibliográfiai adatai megtalálhatók a vaskos kötetben, köztük 517 tankönyv és 34 pedagógiai segédkönyv leírását is. Az 1971 és 1990 közötti időszak feltárásában segítségemre volt a *Bibliografija Vojvodine* [Vajdaság Bibliográfiája] periodikus kiadvány, amely éves gyakorisággal jelenik meg és a vajdaság területén megjelenő könyvek adatait közli. Az állapítható meg, hogy a pedagógiai segédkönyvek megjelenése mennyiségi szempontból erősödött, hisz számuk a 100-hoz közelít. Ugyanígy a tankönyvek száma (amelyet feldolgoz a *Bibliografija Vojvodine*) is jelentős, meghaladja az előző jelzett korszak tankönyveinek számát, hisz az oktatási rendszer teljes átalakulása történt meg.

Eredmények

A látszólag nagyszámú bibliográfiai tétel (kb. 3200 tétel) ellenére megállapítható, hogy a pedagógia tudományág diszciplínái közül kevésben születtek maradandó, tudományosan megalapozott írások. Ez alól kivétel az iskolatörténet, oktatástörténet, a kétnyelvű oktatás. Az eddig elvégzett feltáró munka alapján megállapítható, hogy a korszak pedagógiai szakírásának fő témái:

- a) az oktatás és nevelés helye és szerepe a szocialista társadalomban (elsősorban a soknemzetiségű Vajdaságban),
- b) a szerbhorvát nyelv oktatása a nemzetiségi iskolákban,
- c) kétnyelvű oktatás,
- d) oktatásmódszertani kérdések.

A kutatás várható eredményeiben megfogalmazottak beigazolódni látszanak. A kor politikai irányvonalának megfelelő felhangokkal teli publikációk születtek, amelyekben fellelhetők az egyéni megoldások, de a fő hangsúly a Vajdaságban élő nemzetek és kisebbségek (utóbb nemzetiségek) békés egymás mellett élésén – azaz a testvériség-egység eszméje – van, amely eszme terjesztését a nevelő és oktató munkán keresztül is elvárták. Ebben a milióban igazi nagy pedagógiai kutatók, iskolateremtő egyéniségek nem léphettek színre, inkább a politikai elvárásokat betartó szakírók publikálhattak. Inkább didaktikai, módszertani közleményekkel találkozunk. Különös színfoltja a magyar pedagógiai szakírásnak a Vajdaságban, hogy már az ötvenes években a kétnyelvű oktatás megvalósításának elméleti alapjait lefektetik, illetve kutatások és kísérletek folytak ennek kipróbálására is. Az is megállapítható, hogy a magyarországi pedagógiai szakírást ismerik a magyarul értők és publikálók. Számos esetben a kor legfrissebb kutatási eredmények is megjelennek írásaikban.